

بررسی اثرگذاری هوش هیجانی بر دینداری با توجه به نقش واسطه‌ای وضعیت اقتصادی دانش آموزان دوره متوسطه اول شهر خرامه

ک سیروس محمودی / استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

sirous1218@yahoo.com orcid.org/0000-0001-9873-3672

Shatami94@yahoo.com

سمیرا حاتمی / کارشناس ارشد علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران

 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>

دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۲۷ - پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۲۰

چکیده

هدف این پژوهش بررسی رابطه هوش هیجانی و دینداری با توجه به نقش واسطه‌ای وضعیت اقتصادی دانش آموزان دوره متوسطه اول شهر خرامه بود. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی، و از نظر روش، توصیفی - همبستگی در قالب معادلات ساختاری است. جامعه آماری پژوهش دانش آموزان دوره متوسطه اول شهر خرامه (۲۴۰۱ نفر) بود که با توجه به تعداد متغیرها و حداقل تعداد نمونه مورد نیاز در تحلیل مسیر، تعداد ۳۳۱ نفر با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش، پرسش‌نامه هوش هیجانی شات و همکاران (۱۹۹۸)، مقیاس دینداری گلاک و استارک (۱۹۶۵) و پرسش‌نامه وضعیت اقتصادی قدرت‌نما و همکاران (۱۳۹۲) بود. برای بررسی فرضیات پژوهش، از مدل معادلات ساختاری و رویکرد کمترین مربعات جزئی با استفاده از نرم‌افزار smart pls استفاده شد. نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که تأثیر هوش هیجانی بر وضعیت اقتصادی دانش آموزان (۰.۸۳۳)، تأثیر هوش هیجانی بر دینداری آنان (۰.۹۹۳) و تأثیر وضعیت اقتصادی بر دینداری آنها (۰.۲۶۷) تأیید می‌شود. همچنین مقدار آزمون سوبل (۳.۹۲) نقش وضعیت اقتصادی (متغیر میانجی) در تأثیر هوش هیجانی بر دینداری دانش آموزان را تأیید می‌کند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که تقویت هوش هیجانی دانش آموزان و بهبود وضعیت اقتصادی دانش آموزان، تأثیر مثبتی بر دینداری آنها خواهد داشت.

کلیدواژه‌ها: هوش هیجانی، دینداری، وضعیت اقتصادی، دانش آموزان.

آثار به‌جامانده از تمدن‌های کهن به‌وضوح نشان می‌دهد که دینداری از مؤلفه‌های اصلی زندگی بشر در همه دوران بوده است. در واقع، دین و مذهب عنصری جدایی‌ناپذیر از فرهنگ و تمدن انسانی در تمام ادوار تاریخ بشر بوده است (بوش و همکاران، ۱۹۸۲، ص ۱۲). برای دین معانی اصطلاحی متعددی بیان شده است. دین مجموعه‌ای از باورهای قلبی و رفتارهای عملی متناسب با آن باورهاست (مصباح یزدی، ۱۳۸۰، ج ۳، ص ۱۰). از دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی، دین مکتبی است که از مجموعه‌ای از عقاید، اخلاق، قوانین و مقررات تشکیل شده و هدف آن راهنمایی انسان برای نیل به سعادت است (جوادی آملی، ۱۳۹۲، ص ۱۵۷). اریکسون دین را کهن‌ترین و مؤثرترین نهادی می‌داند که موجب بروز ظهور و اطمینان و تعهد به یک ایدئولوژی می‌شود و این پایبندی برای حل موفقیت‌آمیز بحران روانی - اجتماعی دوره نوجوانی و کسب هویت، اساسی است (هاشمی و جوکار، ۱۳۸۹).

۱. تعریف مفاهیم

۱-۱. دینداری

دینداری عنوان عامی است که به هر فرد که ارزش‌ها و نشانه‌های دینی در آن متجلی باشد، اطلاق می‌شود. تجلی ارزش‌ها و نشانه‌های دینی بودن فرد را می‌توان در نگرش، گرایش و کنش‌های آشکار و پنهان او جست و شناسایی کرد. فرد متدین، از یک‌سو خود را ملزم به رعایت فرامین و توصیه‌های دینی می‌داند و از سوی دیگر اهتمام و ممارست‌های دینی، او را به انسانی متفاوت با دیگران بدل می‌سازد. بنابراین به دو طریق یا با دو نشانه می‌توان او را از دیگران بازشناخت: یکی از طریق پایبندی و التزام دینی‌اش و دیگری از پیامد دینداری و آثار تدین در فکر و جان و عمل فردی و اجتماعی (شجاعی‌زند، ۱۳۸۴). گلاک و استاک (۲۰۲۰) معتقدند که در همه ادیان، ضمن تفاوت‌هایی که در جزئیات آنها وجود دارد، عرصه‌های مشترکی هست که دینداری در آن متجلی می‌شود. این عرصه‌ها شامل ابعاد چهارگانه دینداری هستند که عبارت‌اند از: اعتقادی، مناسکی، عاطفی و پیامدی.

بعد اعتقادی باورهایی است که انتظار می‌رود مؤمنان به آنها اعتقاد داشته باشند. برای این بعد، شاخص‌هایی نظیر باور به وجود خداوند، وجود شیطان، وجود فرشتگان، قیامت و نظایر آن در نظر گرفته شده است. بعد عاطفی به درک و آگاهی مستقیم از واقعیت غایی و عواطف و احساسات دینی برمی‌گردد. برای این بعد، دوری و نزدیکی به خداوند، احساس احترام به پیامبران، احساس توبه و دوری از گناه، ترسیدن مؤمن از مرگ و نظایر آن در نظر گرفته شده است.

بعد مناسکی شامل مجموعه‌ای از اعمال دینی خاص است که پیروان یک دین انجام می‌دهند. این بعد شامل شاخص‌هایی نظیر روزه گرفتن، نماز خواندن، حضور در مساجد و نظایر آن است.

بعد پیامدی به تأثیر باورها، تجارب و اعمال دینی بر پیروان یک آیین اشاره دارد و رابطه فرد با دیگران را نیز متأثر می‌سازد. این بعد شامل شاخصه‌هایی نظیر امر به معروف، نهی از منکر، لزوم رعایت حجاب اسلامی، حرمت رباخواری، رابطه با جنس مخالف و نظایر آن است (گلاک و استاک، ۲۰۲۰).

۱-۲. متغیر هوش هیجانی

در پژوهش‌های گذشته تا کنون، رابطه دینداری و متغیرهای مختلفی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. یکی از متغیرهایی که به‌نظر می‌رسد بر دینداری تأثیر مثبتی دارد، هوش هیجانی است. هوش هیجانی ترکیب هیجان با شناخت یا هیجان با هوش است (شریفی و آقایی، ۱۳۸۷، ص ۲۱۲). در حقیقت، هوش هیجانی مشتمل بر شناخت احساسات خویش و دیگران و استفاده از آن برای اتخاذ تصمیمات مناسب در زندگی است. به‌عبارتی دیگر، هوش هیجانی عاملی است که به‌هنگام شکست، در شخص انگیزه ایجاد می‌کند و به برقراری رابطه خوب با مردم می‌انجامد (حسن‌زاده و ساداتی، ۱۳۸۸، ص ۸۵). هوش هیجانی در سی سال اخیر به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های قطعی سازگاری هیجانی، سلامت شخصی، موفقیت در زندگی و روابط میان‌فردی در زمینه‌های مختلف زندگی روزانه شناخته شده است (پابلو و دسایر، ۲۰۰۸). هوش هیجانی به‌عنوان یک مؤلفه مهم در ساختار شخصیتی انسان قرار می‌گیرد. انگیزش، شناخت، هیجان و خودآگاهی به‌صورت خاصی در روان‌شناسی شخصیت به‌عنوان چهار جریان اصلی محسوب می‌شود که مبنای زیست‌شناسی شخصیت را تشکیل می‌دهد (اکبرزاده، ۱۳۸۳، ص ۳۲). همچنین هوش هیجانی به‌عنوان توانایی کنترل هیجانات زندگی افراد و موفقیت آنها در زندگی توجه شده است (سالوی و گروال، ۲۰۰۵). این نوع هوش موجب پردازش مناسب اطلاعاتی می‌شود که بار هیجانی دارند و استفاده از آنها برای هدایت فعالیت شناختی، مانند حل مسئله و تمرکز انرژی بر روی رفتارهای لازم ضرورت دارد (مایر و سالوی، ۱۹۹۷). گلمن معتقد است که تنها با هوش هیجانی می‌توان خود را برای پایداری در مقابل ناکامی برانگیخت؛ حالات روحی و خلق خود را تنظیم کرد و ارضای نیاز را به تعویق انداخت؛ از غرق شدن در مسائل ناراحت‌کننده اجتناب کرد و با دیگران همدلی نمود (گلمن، ۱۳۸۴، ص ۷۸). هوش هیجانی نقش مؤثری در عملکرد شخصی و روابط بین‌فردی ایفا می‌کند (الکوزی و همکاران، ۲۰۱۹). افراد دارای هوش هیجانی بالاتر در تصمیم‌گیری‌های دشوار هیجانی به‌میزان بیشتری، از اطلاعات اجتماعی استفاده می‌کنند و این مسئله در فرایند تصمیم‌گیری به آنها بسیار کمک می‌کند (الکوزی، شواب و کیلگور، ۲۰۱۶). همچنین این افراد در هنگام تصمیم‌گیری، احساسات خود را مدیریت می‌کنند و عواطف دیگران را در نظر می‌گیرند (اوتمان و مودا، ۲۰۱۸). هوش هیجانی عامل مؤثر و تعیین‌کننده در برایندهای زندگی واقعی، مانند عملکرد عاطفی و توانایی رهبری، موفقیت در مدرسه و تحصیل، موفقیت در شغل و روابط بین‌شخصی و به‌طور کلی در کنش‌وری مذهبی افراد است (گاتیرز - کوبو و همکاران، ۲۰۱۶؛ کوت و همکاران، ۲۰۱۰؛ سیاروچی و همکاران، ۱۳۸۵).

۱-۳. متغیر وضعیت اقتصادی

یکی دیگر از متغیرهای مؤثر بر دینداری، وضعیت اقتصادی افراد است. فقر اقتصادی از جمله عواملی است که دین و دینداری را به‌شدت تهدید می‌کند. فقر مانعی جدی در برابر دینداری و موجب سستی در پایبندی به احکام دینی است (دلشادتهرانی، ۱۳۹۷، ص ۲۴۷). در واقع کودکانی که با فقر اقتصادی مواجه‌اند، انگیزه کمی برای دینداری

دارند و روایت مشهور نبوی که میان فقر و کفر پیوند می‌زند، به این حقیقت اشاره دارد (ساجدی، ۱۳۸۸، ص ۹۷). در واقع، وضعیت اقتصادی افراد، بر سلسله‌مراتب ارزشی و دینی و مذهبی بودن افراد تأثیر می‌گذارد (عابدی و همکاران، ۱۳۹۸).

۲. پیشینه بحث

در این حوزه تا کنون پژوهش‌هایی صورت گرفته است. مهرعلیان و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «نقش هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی در پیش‌بینی دینداری دانش‌آموزان دبیرستانی قزوین» نشان دادند که هوش هیجانی می‌تواند به‌عنوان یک متغیر پیش‌بین، دینداری دانش‌آموزان را پیش‌بینی کند. صیادی و همکاران (۱۳۸۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه اعتقاد به آموزه‌های مذهبی اسلام و هوش هیجانی» نشان دادند که بین هوش هیجانی و اعتقاد مذهبی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. عباسی و روشن (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه باورهای مذهبی و هوش هیجانی در دانش‌آموزان دبیرستانی» نشان دادند که بین هوش هیجانی و باورهای مذهبی دانش‌آموزان دبیرستانی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. رضایی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «رابطه هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن با دینداری نوجوانان» نشان دادند که بین هوش هیجانی و دینداری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. اوهاکوه و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی کاربردی با عنوان «هوش هیجانی، جهت‌گیری مذهبی و رضایتمندی زناشویی» نشان دادند که با آموزش هوش هیجانی، نگرش مذهبی در نمونه مورد مطالعه افزایش می‌یابد. لویکی و ژائزکوفسکی (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «احساسات الهی: ارتباط هوش هیجانی و اعتقادات دینی» دریافتند که بین هوش هیجانی و اعتقادات دینی دانش‌آموزان رابطه معنادار وجود داشته است. جعفری (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه وضعیت اقتصادی و دینداری دانش‌آموزان» نشان داد که بین وضعیت اقتصادی و دینداری دانش‌آموزان رابطه مثبتی وجود دارد. عابدی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر سلامت اجتماعی زنان با تأکید بر دینداری» نشان دادند که با افزایش پایگاه اقتصادی و اجتماعی، دینداری زنان افزایش می‌یابد. طاهری و جمالپور (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر دینداری در دانش‌آموزان دختر مقطع پنجم شهرستان مسجد سلیمان» نتیجه گرفتند که بین میزان گرایش به دینداری دانش‌آموزان و محیط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی رابطه معناداری وجود دارد. فتحی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر میزان دینداری جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله شهر سمنج» دریافتند که بین متغیرهای پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده با میزان دینداری جوانان رابطه معناداری وجود دارد. ها و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «روابط بین آموزش، دینداری و متغیرهای اقتصادی اجتماعی» نشان دادند که همبستگی بین متغیرهای اقتصادی و اجتماعی و دینداری، مثبت و معنادار بوده است. هیاتون (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان «دین و وضعیت اقتصادی اجتماعی در کشورهای در حال توسعه: یک رویکرد مقایسه‌ای» نشان داد که گرایش مذهبی با وضعیت اقتصادی - اجتماعی در ارتباط است.

بررسی پژوهش‌های یادشده و دیگر پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه نشان می‌دهد که تا کنون رابطه هوش هیجانی و وضعیت اقتصادی با دینداری در میان دانش‌آموزان دوره متوسطه اول بررسی نشده است. بنابراین در پژوهش حاضر، رابطه هوش هیجانی و دینداری با توجه به نقش واسطه‌ای وضعیت اقتصادی دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهر خرامه بررسی شده است.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع مطالعات توصیفی - همبستگی در قالب معادلات ساختاری است. در این مطالعه به پیش‌بینی میزان دینداری به‌عنوان متغیر درون‌زا براساس هوش هیجانی به‌عنوان متغیر برون‌زا با واسطه‌گری وضعیت اقتصادی (به‌عنوان متغیر میانجی) در دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر خرامه پرداخته شده است. جامعه آماری پژوهش، دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهر خرامه (۲۴۰۱ نفر) بودند که با توجه به تعداد متغیرها و حداقل تعداد نمونه موردنیاز در تحلیل مسیر، تعداد ۳۳۱ نفر با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند (۱۷۱ دختر و ۱۶۰ پسر).

۴. ابزار پژوهش

۴-۱. مقیاس هوش هیجانی شات و همکاران (۱۹۹۸)

این پرسش‌نامه توسط شات و همکاران در سال ۱۹۹۸م و براساس الگوی اولیه هوش هیجانی مایر و سالووی (۱۹۹۰) ساخته شد. این پرسش‌نامه شامل ۳۳ جمله توصیفی در قالب پنج‌گزینه‌ای (کاملاً مخالف، مخالف، بی‌نظر، موافق و کاملاً موافق) در سه مؤلفه تنظیم هیجان (ده سؤال)، ارزیابی و بیان هیجان (سیزده سؤال) و بهره‌برداری از هیجان (ده سؤال) می‌باشد. در مقیاس دهی، به‌ترتیب نمرات ۱ تا ۵ به طیف مزبور تعلق گرفت. جهت‌نگیری، ثنائی‌زاده و نوابی‌نژاد (۱۳۹۰) در پژوهش خود، پایایی این پرسش‌نامه را ۰/۸۴ گزارش کرده‌اند.

۴-۲. مقیاس سنجش دینداری گلاک و استارک

مقیاس سنجش دینداری توسط گلاک و استارک (۱۹۶۵) برای سنجش نگرش‌ها و باورهای دینی و دینداری ساخته و در کشورهای مختلف در بین طرفداران ادیان مختلف، از جمله اسلام، اعتباریابی شده است. این پرسش‌نامه شامل ۲۶ سؤال در چهار مؤلفه اعتقادی، عاطفی، پیامدی و مناسکی در قالب طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت (کاملاً موافق، موافق، بینابین، مخالف و کاملاً مخالف) و در برخی گویه‌ها (هر روز، روزهای تعطیل، بعضی وقت‌ها، به‌ندرت و اصلاً) است. سراج‌زاده و پویافر (۱۳۸۶)، مقدار آلفا را برای متغیرهای بعد اعتقادی (با هفت سؤال) ۰/۸۱، بعد عاطفی (شش سؤال) ۰/۷۵، بعد پیامدی (شش سؤال) ۰/۷۲ و بعد مناسکی (هفت سؤال) ۰/۸۳ اعلام کرده است. پایایی این ابزار را با تکنیک دو نیمه‌سازی و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ محاسبه نموده‌اند. در این پژوهش میزان آلفا (۰/۹) و همبستگی بین دو نیمه (۰/۶۴) محاسبه شده که نشان دهنده پایایی مطلوب این مقیاس می‌باشد.

۴-۳. مقیاس سنجی وضعیت اقتصادی

جهت سنجش وضعیت اقتصادی، از پرسش‌نامه قدرت‌نما و همکاران (۱۳۹۲) با ضریب پایایی آلفای کرونباخ ۰/۷۹۷ استفاده شد. این پرسش‌نامه حاوی ده گویه در قالب وضعیت اقتصادی در چهار خرده‌مقیاس میزان درآمد، طبقه اقتصادی، وضعیت مسکن و سطح تحصیلات والدین است. این پرسش‌نامه بسته پاسخ و در قالب طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت (کاملاً موافق، موافق، نظری ندارم، مخالف و کاملاً مخالف) است. در مقیاس دهی، به ترتیب نمرات ۰ تا ۴ به طیف مزبور تعلق گرفته است.

۵. شیوه تجزیه و تحلیل اطلاعات

از آمار توصیفی برای توصیف متغیرها (جداول فراوانی، درصد، میانگین و نمودار) استفاده شد. در بخش استنباطی نیز ابتدا نرمال بودن داده‌ها از آزمون کلموگروف - اسمیرنوف استفاده شد؛ سپس برای آزمون مدل مفهومی تحقیق نیز از مدل‌یابی معادلات ساختاری با رویکرد مبتنی بر حداقل مربعات جزئی، و نرم‌افزار smart pls برای آزمون فرضیات و صحت مدل استفاده شده است. برای انجام آزمون‌های فوق، از نرم‌افزار SPSS و smart pls استفاده شد.

۶. یافته‌ها

در این بخش، فراوانی و درصد نمونه‌های آماری به تفکیک متغیرهای جمعیت‌شناختی ارائه شده است.

جدول ۱. توزیع فراوانی و درصد پاسخگویان بر حسب جنسیت و پایه تحصیلی

متغیر	گروه	تعداد	درصد
جنسیت	دختر	۱۷۱	۵۱.۷
	پسر	۱۶۰	۴۸.۳
	کل	۳۳۱	۱۰۰
پایه تحصیلی	پایه هفتم	۹۰	۲۷.۲
	پایه هشتم	۱۳۵	۴۰.۸
	پایه نهم	۱۰۶	۳۲
	کل	۳۳۱	۱۰۰

داده‌های جدول (۱) نشان داده است که ۱۷۱ نفر (۵۱.۷ درصد) از پاسخگویان (دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهر خرامه) را دختران و ۱۶۰ نفر (۴۸.۳ درصد) را پسران تشکیل داده‌اند. در بین پاسخگویان، ۹۰ نفر (۲۷.۲ درصد) دانش‌آموزان پایه هفتم؛ ۱۳۵ نفر (۴۰.۸ درصد) پایه هشتم و ۱۰۶ نفر (۳۲ درصد) دانش‌آموز پایه نهم بوده‌اند.

۷. توصیف متغیرهای پژوهش

در این قسمت، یافته‌های توصیفی شامل میانگین، انحراف معیار، کمترین نمره و بیشترین نمره مربوط به متغیرهای پژوهش و ابعاد آن، طی جدول (۲) آورده شده است. همچنین طی نمودار راداری (۱) مربوط به متغیرهای پژوهش نیز ارائه شده است.

جدول ۲. شاخص‌های آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف معیار	کمترین مقدار	بیشترین مقدار
تنظیم هیجان	۳.۵۸	۰.۶۴۶	۲.۱	۴.۹
ارزیابی و بیان هیجان	۳.۷۲	۰.۴۲۳	۲.۹۲	۴.۸۵
بهربرداری از هیجان	۳.۹۴	۰.۴۹۹	۲.۴	۵
هوش هیجانی	۳.۷۵	۰.۴۵۸	۲.۶۹	۴.۶۵
اعتقادی	۳.۶۷	۰.۶۶۶	۱.۷۱	۵
عاطفی	۳.۸۲	۰.۵۷۴	۲.۵	۵
پیامدی	۳.۸۲	۰.۷۰۴	۲.۳۳	۶.۶۷
مناسکی	۳.۹۹	۰.۶۱۴	۲.۴۳	۵
دینداری	۳.۸۲	۰.۴۶۱	۲.۸	۴.۸۱
وضعیت اقتصادی	۳.۱۶	۰.۷۴۴	۱.۴	۴.۹

داده‌های جدول (۲) نشان می‌دهد که در بین دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهر خرامه، میانگین هوش هیجانی ۳.۷۵ با انحراف معیار ۰.۴۵۸، میانگین دینداری ۳.۸۲ با انحراف معیار ۰.۴۶۱ و میانگین وضعیت اقتصادی ۳.۱۶ با انحراف معیار ۰.۷۴۴ بوده است.

۸. یافته‌های استنباطی

۸-۱. آزمون نرمال بودن توزیع داده‌های پژوهش

به‌منظور بررسی نرمالیت متغیرهای پژوهش، از آزمون کلموگروف - اسمیرنوف استفاده شده که نتایج آن در جدول (۳) ارائه شده است.

جدول ۳. آزمون نرمال بودن داده‌های پژوهش

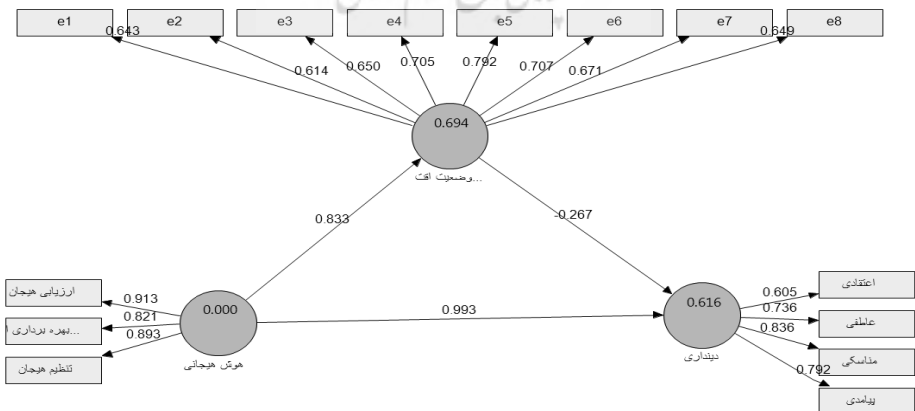
آزمون شاپرو ویلک		آزمون کلموگروف - اسمیرنوف		متغیرهای پژوهش
سطح معناداری	SW (آماره)	سطح معناداری	KS (آماره)	
۰.۱۴۵	۰.۹۸	۰.۲	۰.۰۵۶	هوش هیجانی
۰.۱۰۹	۰.۹۷۹	۰.۰۳۷	۰.۰۹۲	دینداری
۰.۲۲۹	۰.۹۸۳	۰.۱۳۴	۰.۰۷۸	وضعیت اقتصادی

همان‌طور که نتایج جدول (۳) نشان می‌دهد، سطح معناداری آزمون کلموگروف - اسمیرنوف در متغیرهای هوش هیجانی و وضعیت اقتصادی، در سطح $P < 0.05$ می‌باشد. در آزمون شاپرو ویلک نیز متغیرهای هوش هیجانی، دینداری و وضعیت اقتصادی، در سطح $P < 0.05$ معنادار می‌باشند؛ لذا فرضیه صفر مبنی بر تبعیت داده‌ها از منحنی نرمال در سطح اطمینان ۹۵ درصد، رد می‌شود. بنابراین می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که توزیع داده‌ها در اکثریت متغیرها، از توزیع نرمال پیروی نمی‌کند. از آنجاکه توزیع داده‌ها نرمال نیست، از نرم‌افزار smart pls برای تحلیل داده‌ها استفاده شد.

۸-۲. آزمون‌های آماری

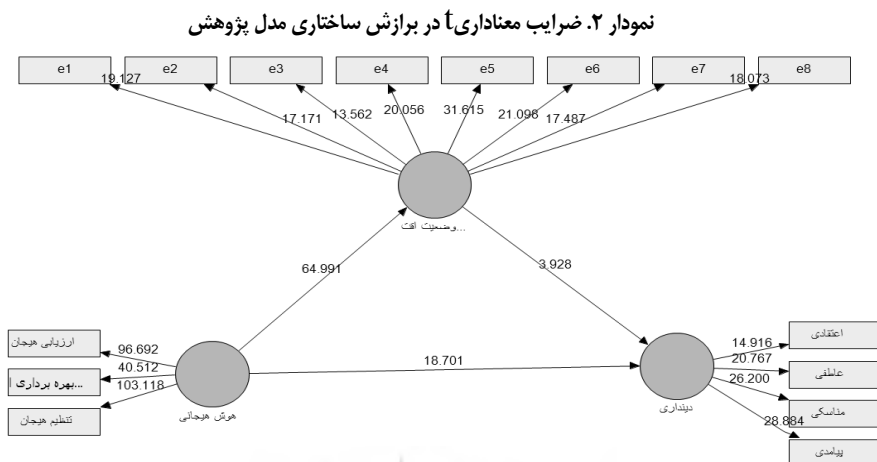
همان‌طور که در نمودار (۱) نشان داده شده، بارهای عاملی مدل پژوهش حاکی از آن است که در مسیر هوش هیجانی با وضعیت اقتصادی و هوش هیجانی با دینداری، ضریب مسیر به ترتیب ۰.۸۳۳ و ۰.۹۹۳ بوده و ضریب مسیر وضعیت اقتصادی با دینداری ۰.۲۶۷ بوده است. در تحلیل عاملی، مقادیر بارهای عاملی بالاتر از ۰.۵ نشانگر سطح معنادار قوی است. برای مواردی که تعداد نمونه از صد نفر بیشتر باشد، بارهایی که حداقل ۰.۱۹ و ۰.۲۶ هستند، به ترتیب در سطح ۰.۰۵ و ۰.۰۱ معنادار تلقی می‌شوند (عباسی اسفنجانی، ۱۳۹۶).

نمودار ۱. بارهای عاملی مدل پژوهش

نمودار (۲)، مقادیر t مربوط به مسیرهای مدل را نشان می‌دهد. با توجه به مقادیر، آماره t در همه مسیرها از ۱.۹۶ بزرگ‌تر است. بنابراین می‌توان گفت که مقادیر آماره t معنادار بوده و مدل ساختاری نیز مناسب است.

۹. برازش مدل‌های اندازه‌گیری

برازش مدل‌های اندازه‌گیری شامل بررسی پایایی و روایی سازه‌های پژوهش است. پایایی آزمون به دقت اندازه‌گیری و ثبات آن مربوط است. فورنل و لارکر برای بررسی پایایی سازه‌ها سه ملاک را پیشنهاد می‌کنند: الف) پایایی هر یک از گویه‌ها؛ ب) پایایی ترکیبی هر یک از سازه‌ها؛ ج) میانگین واریانس استخراج‌شده مطابق الگوریتم تحلیل مدل‌ها.

برای بررسی برازش مدل‌های اندازه‌گیری، سه معیار پایایی و روایی PLS-SEM در روش هم‌گرا و روایی واگرا استفاده شده و نتایج زیر به‌دست آمده است.

۹-۱. پایایی

برای بررسی پایایی مدل‌های اندازه‌گیری معیارهای ضرایب بارهای عاملی، آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی به شرح زیر محاسبه شد:

۹-۱-۱. ضرایب بارهای عاملی

پایایی هر یک از گویه‌ها به مقدار بارهای عاملی هر یک از متغیرهای مشاهده‌شده اشاره دارد و برای مشخص کردن اینکه شاخص‌های اندازه‌گیری (متغیرهای مشاهده‌شده) تا چه اندازه برای سنجش متغیرهای پنهان قابل قبول‌اند، مورد استفاده قرار می‌گیرد و حداقل مقدار قابل قبول آن ۰.۳ و بارهای عاملی ۰.۴ سطح معناداری متوسط را نشان می‌دهد. در تحلیل‌های عاملی، مقادیر بارهای عاملی بالاتر از ۰.۵ نشانگر سطح قوی معناداری و همبستگی زیاد بین

متغیرهای مشاهده شده و عامل بوده و بیانگر آن است که سازه خوب تعریف شده است (کلانتری، ۱۳۸۸). همان‌طور که در نمودار (۱) ملاحظه می‌شود، در متغیر هوش هیجانی کمترین مقدار بار عاملی آماره ۰.۸۲۱ مربوط به بعد بهره‌برداری از هیجان، و بیشترین مقدار ۰.۹۱۳ مربوط به بعد ارزیابی و بیان هیجان بوده است. در متغیر دینداری، کمترین مقدار بار عاملی ۰.۶۰۵ مربوط به بعد اعتقادی، و بیشترین مقدار ۰.۸۳۵ مربوط به ایجاد بعد مناسکی بوده است. در متغیر وضعیت اقتصادی، کمترین مقدار بار عاملی ۰.۶۴۲ مربوط به گویه E1 و بیشترین مقدار ۰.۷۹۱ مربوط به گویه E5 بوده است.

۹-۱-۲. آلفای کرونباخ

در این پژوهش، آلفای کرونباخ برای متغیرهای هوش هیجانی ۰.۸۵، دینداری ۰.۷۳ و وضعیت اقتصادی ۰.۸۳۳ می‌باشد. بنابراین براساس مقادیر استاندارد ارائه شده در جدول، روایی هم‌گرا برای تمام سازه‌ها در وضعیت مناسبی قرار دارد و روایی هم‌گرای تمام سازه‌ها قابل پذیرش است.

۹-۱-۳. پایایی ترکیب (C.R)

جدول ۴. مقادیر شاخص ضریب پایایی مرکب (C.R)

متغیرها	مقدار استاندارد	مقدار شاخص در مدل مورد نظر	نتیجه‌گیری
هوش هیجانی	بیشتر از ۰/۶	۰.۹۰۸	برازش مدل مناسب است
دینداری	بیشتر از ۰/۶	۰.۸۳۳	برازش مدل مناسب است
وضعیت اقتصادی	بیشتر از ۰/۶	۰.۸۷۲	برازش مدل مناسب است

داده‌های جدول (۴) نشان می‌دهد که مقدار شاخص ضریب پایایی مرکب (C.R) برای هوش هیجانی (۰.۹۰۸)، دینداری (۰.۷۳۳) و وضعیت اقتصادی (۰.۸۷۲) بالاتر از مقدار استاندارد (۰/۶) می‌باشد (هنسلر، ۲۰۰۹) و قابل قبول است.

۹-۲. روایی هم‌گرا

جدول ۵. ضرایب AVE برای متغیرهای پنهان مدل پژوهش

نام متغیرها	مقدار استاندارد	مقدار شاخص در مدل مورد نظر	نتیجه‌گیری
هوش هیجانی	بیشتر یا برابر ۰/۵	۰.۷۶۸	برازش مدل مناسب است
دینداری	بیشتر یا برابر ۰/۵	۰.۵۵۸	برازش مدل مناسب است
وضعیت اقتصادی	بیشتر یا برابر ۰/۵	۰.۵۱۶	برازش مدل مناسب است

داده‌های جدول (۵)، مقادیر AVE میانگین واریانس استخراج‌شده را برای سنجش روایی هم‌گرا نشان می‌دهد. فورنل و لارکر (۱۹۸۱) معیار AVE را برای سنجش روایی هم‌گرا معرفی کرده‌اند. همان‌طور که نشان داده شده، مقدار AVE در هوش هیجانی (۰.۷۶۸)، دینداری (۰.۵۵۸) و وضعیت اقتصادی (۰.۵۱۶) بوده است و از آنجا که هیر و همکاران (۲۰۱۴) مقدار بحرانی را عدد ۰/۵ تعیین کرده‌اند و مقادیر فوق‌التر از مقدار شاخص‌اند، روایی واگرایی مدل، مورد تأیید است.

۹-۳. روایی واگرا

۹-۳-۱. میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE)

جدول ۶. ماتریس همبستگی بین سازه‌ها و مقادیر AVE براساس معیار فورنل و لارکر

متغیرها	دینداری	هوش هیجانی	وضعیت اقتصادی
دینداری	۰.۷۴۶		
هوش هیجانی	۰.۷۷	۰.۸۷۶	
وضعیت اقتصادی	۰.۵۵۹	۰.۸۳۹	۰.۷۱۸

داده‌های جدول (۶)، ماتریس همبستگی سازه‌ها را که در برش اصلی آن، مقادیر جذر AVE قرار گرفته‌اند، نشان می‌دهد. همان‌طور که در این جدول مشاهده می‌شود، برای تمامی سازه‌ها مقدار جذر AVE بزرگ‌تر از مقدار همبستگی آن سازه با سایر سازه‌هاست و می‌توان گفت که تمامی سازه‌ها در مدل، تعامل بیشتری با نشانگرهای خود دارند تا با سازه‌های دیگر؛ و به بیان دیگر، روایی واگرایی مدل در حد مناسبی است. به عقیده هیر و همکاران (۲۰۱۴)، طبق آزمون بار عرضی، بارهای عاملی هریک از شاخص‌های سازه مرتباً باید از کل شاخص‌های دیگر سازه‌ها بزرگ‌تر باشد که این معیار هم به‌عنوان دیگر معیار روایی واگرا در مدل اندازه‌گیری صادق است.

مطابق با الگوریتم تحلیل داده‌ها در روش PLS پس از برازش مدل‌های اندازه‌گیری، برازش، مدل ساختاری پژوهش بررسی می‌شود. برخلاف مدل‌های اندازه‌گیری که در آن، روابط بین متغیر مکنون با متغیرهای آشکار مورد توجه است، در بررسی مدل ساختاری، روابط بین متغیرهای مکنون با همدیگر تجزیه و تحلیل گردید و معیارهای ضرایب معناداری t-values معیار R Squares یا R²، معیار اندازه‌گیری تأثیر f²، معیار استون گیزر Q²، معیار افزونگی برای برازش مدل ساختاری بررسی شد.

۹-۳-۲. مقادیر معناداری t

همان‌طور که در نمودار (۲) مشاهده می‌شود، در متغیر هوش هیجانی، کمترین مقدار آماره t=۴۱.۷۶ مربوط به بعد بهره‌برداری از هیجان، و بیشترین مقدار آماره تنظیم هیجان t=۱۰۲.۲۶ مربوط به بعد تنظیم هیجان بوده است. در

متغیر دینداری، کمترین مقدار آماره $t=15.93$ مربوط به بعد اعتقادی، و بیشترین مقدار آماره $t=32.86$ مربوط به بعد پیامدی بوده است. در متغیر وضعیت اقتصادی، کمترین مقدار آماره $t=12.33$ مربوط به گویه E3 و بیشترین مقدار آماره $t=34.9$ مربوط به گویه E5 بوده است.

۹۳-۳. ضریب تعیین

جدول ۷. مقادیر R2 در برازش ساختاری مدل تحقیق

متغیرها	ضریب R2
وضعیت اقتصادی	۰.۶۹۳
دینداری	۰.۶۱۵

داده‌های جدول (۷)، مقدار ضریب تعیین (R2) مربوط به متغیر وابسته مدل را نشان می‌دهد. این مقدار، میزان تأثیر یک متغیر برون‌زا بر یک متغیر درون‌زا را نشان می‌دهد. *تروچیلو* و همکاران (۲۰۱۶) سه مقدار $0/33$ ، $0/19$ و $0/67$ را به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای برازش مدل معرفی کرده است. از آنجاکه مقدار ضریب تعیین در این پژوهش برای دینداری (متغیر وابسته اصلی) $0/615$ و برای متغیر میانجی وضعیت اقتصادی $0/693$ است، مدل، از برازش قوی برخوردار است و متغیرهای مستقل می‌توانند تا حد زیادی تغییرات دینداری‌ای را تبیین کنند.

۹۳-۴. معیار استون - گیزر Q2

این معیار، قدرت پیش‌بینی مدل را مشخص می‌سازد و مدل‌هایی که برازش بخش ساختاری قابل قبولی دارند، باید قابلیت پیش‌بینی شاخص‌های مربوط به سازه‌های درون‌زای مدل را داشته باشند؛ بدین معنا که اگر در یک مدل، روابط بین سازه‌ها به درستی تعریف شده باشند، سازه‌ها می‌توانند به قدر کافی بر شاخص‌های یکدیگر تأثیر بگذارند و از این راه، فرضیه‌ها به درستی تأیید شوند. *داوری* و *رضازاده* به نقل از *هنسلر* و همکاران (۲۰۰۹)، درباره شدت قدرت پیش‌بینی مدل در مورد سازه‌های درون‌زا، سه مقدار $0/02$ ، $0/15$ و $0/35$ را به ترتیب قدرت پیش‌بینی ضعیف، متوسط و قوی تعیین کرده‌اند.

جدول ۸. مقادیر Q2 در برازش ساختاری مدل تحقیق

متغیرها	ضریب Q2
وضعیت اقتصادی	۰.۲۹
دینداری	۰.۳۰۴

داده‌های جدول (۸) نشان می‌دهد که مقدار شاخص Q2 در این پژوهش، برای متغیرهای وضعیت اقتصادی (۰.۲۹) و دینداری (۰.۳۰۴) بوده است. از آنجاکه این معیار، قدرت پیش‌بینی مدل را مشخص می‌سازد، با توجه به مقادیر به دست آمده، قدرت پیش‌بینی کنندگی مدل در هر دو سازه وضعیت اقتصادی و دینداری، بیش از حد متوسط، و در

سازه دینداری تقریباً نزدیک به قوی است. این مقادیر حاکی از برازش مناسب مدل ساختاری پژوهش است.

۹-۳-۵. معیار افزونگی

جدول ۹. مقادیر افزونگی در برازش ساختاری مدل تحقیق

مقادیر افزونگی	ضرایب تعیین	مقادیر اشتراکی	متغیرها
--	--	۰.۷۶۸	هوش هیجانی
۰.۲۵۸	۰.۶۱۵	۰.۵۵۸	دینداری
۰.۳۱۵	۰.۶۹۳	۰.۴۶۳	وضعیت اقتصادی

داده‌های جدول (۹) مقادیر مربوط به افزونگی را نشان می‌دهد. این معیار، از حاصل ضرب مقادیر اشتراکی سازه‌ها در مقادیر مربوط به آنها به دست آمده و نشانگر مقدار تغییرپذیری شاخص‌های یک سازه درون‌زاست که از یک یا چند سازه درون‌زا اثر می‌پذیرد. در مورد مقدار ملاک برای این شاخص، عددی بیان نشده است و میانگین شاخص افزونگی یک معیار کلی کیفیت مدل ساختاری است که برای همه سازه‌های درون‌زا به کار می‌رود و تنها برای استفاده در فرمول محاسبه برازش، مدل کلی و شاخص نیکویی برازش محاسبه می‌شود.

۹-۴. برازش کلی مدل (معیار نیکویی برازش / GOF)

برای بررسی برازش مدل کلی که هر دو بخش مدل اندازه‌گیری و ساختاری را کنترل می‌کند، معیار GoF به ترتیب زیر محاسبه شد:

$$GOF = \sqrt{\text{Communalities} \times R^2}$$

جدول ۱۰. مقادیر اشتراکی و R2 متغیرهای تحقیق

مقدار R2	مقدار اشتراکی	متغیر
--	۰.۵۷۱	هوش هیجانی
۰.۲۵۸	۰.۴۹	دینداری
۰.۳۱۵	۰.۶۱۸	وضعیت اقتصادی
۰.۲۸۶	۰.۵۵۹	میانگین

داده‌های جدول (۱۰)، مقادیر اشتراکی و مقادیر ضریب تعیین به منظور برآورد شاخص GOF را نشان می‌دهد. مهم‌ترین شاخص برازش مدل در تکنیک حداقل مجزورات جزئی، شاخص GOF است. این شاخص با استفاده از میانگین شاخص R^2 و میانگین مقادیر اشتراکی قابل محاسبه است. همان‌طور که جدول نشان داده، میانگین هندسی مقادیر اشتراکی (۰.۵۵۹) و ضریب تعیین (۰.۲۸۶) بوده است. بنابراین:

$$GOF = \sqrt{0.559 \times 0.286} = 0.534$$

با توجه فرمول فوق، مقدار GOF (۰.۷۸) است که در مقایسه با مقادیر اعلام‌شده توسط *وتزلزس* و همکاران (۲۰۰۹) (۰/۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶) این مقدار بیش از ۰.۳۶ می‌باشد. بنابراین مقدار GOF حاصل بیانگر برآزش کلی قوی مدل است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این پژوهش، پیش‌بینی دینداری دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر خرامه براساس هوش هیجانی با واسطه‌گری وضعیت اقتصادی بود. نتایج نشان داد که هوش هیجانی، هم به صورت مستقیم و هم با واسطه‌گری وضعیت اقتصادی بر دینداری دانش‌آموزان متوسطه اول تأثیر مثبت داشت. در زیر به تبیین هریک از مسیرهای مدل پیشنهادی تحقیق پرداخته شده است.

فرضیه اول: هوش هیجانی بر دینداری دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهر خرامه تأثیر دارد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که هوش هیجانی بر دینداری دانش‌آموزان تأثیر مثبت و معناداری دارد؛ زیرا ضریب تأثیر مشاهده‌شده، ۰.۹۹۳ در سطح ۰.۰۱ معنادار است. بنابراین می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که هوش هیجانی با ضریب تأثیر بالایی می‌تواند دینداری را در دانش‌آموزان دوره متوسطه اول تبیین کند. یافته‌های پژوهش با یافته‌های رضایی و همکاران (۱۳۹۵)، مهرعلیان و همکاران (۱۳۹۷)، صیادی و همکاران (۱۳۸۶) و عباسی و روشن (۱۳۸۹) همخوانی دارد. آنها طی پژوهش خود نتیجه گرفتند که آموزش هوش هیجانی می‌تواند بستر مناسبی برای اعتلای فردی و اجتماعی در حوزه‌های مختلف و متنوع، از جمله دین، باشد. لویکی و زائزکوفسکی (۲۰۱۷) و اوهاکوه و همکاران (۲۰۲۰) نیز طی پژوهش‌های خود بر این نکته تأکید کرده‌اند که بین هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی و رفتار دینی رابطه معنادار وجود دارد و نظام آموزشی می‌تواند با آموزش هوش هیجانی، نگرش مذهبی را تقویت کند. گرچه روان‌شناسی هوش هیجانی را موضوع جدیدی قلمداد می‌کند، اما از دیدگاه اسلام چیز جدیدی نیست؛ زیرا اسلام در ۱۴۰۰ سال پیش، هم به هوش هیجانی، هم به مؤلفه‌های آن و هم به کاربردها و فواید آن اشاره کرده است. سیری در مؤلفه‌های هوش هیجانی همچون خودآگاهی، خودمدیریتی، خودکنترلی، قدرت بروز احساسات و عواطف، قدرت شناخت حالات و هیجانات خود و دیگران، و قدرت برقراری ارتباط سالم و سازنده با خود و دیگران، نشان می‌دهد که این مؤلفه‌ها در مفاهیمی همچون خودشناسی، تواضع، غضب، حب و بغض، حسن خلق، غیرت، صبر، شجاعت و... به کار برده شده است. در واقع اسلام در ۱۴۰۰ سال پیش به فکر پرورش انسان‌هایی با هوش هیجانی بالا بوده است. دین را نمی‌توان پدیده‌ای ساده و تک‌بعدی دانست؛ بلکه دین پدیده‌ای مرکب از واقعیت‌های متعدد است. دین از نظر روان‌شناختی شامل هیجانات، باورها، ارزش‌ها، رفتارها و محیط اجتماعی است. فرد با هوش هیجانی بالا واکنش مناسبی به عامل دین نشان می‌دهد؛ به عبارت دیگر، فرد، با هوش هیجانی بالا به واسطه خودآگاهی هیجانی، خودتنظیمی، خودکنترلی در تفکر و رهایی از وابستگی هیجانی، ایجاد و حفظ روابط رضایت‌بخش دوجانبه، مسئله‌گشایی، و خوش‌بینی در مقابل مسائل

مطرح شده در دین، مدیریت هیجانی بهتری از خود نشان می‌دهد و این سبب می‌شود که بدون جبهه‌گیری در مقابل دین، با انعطاف بیشتری ادله و مستدلّات دینی را پذیرا شود. بنابراین این احتمال وجود دارد که افراد با هوش هیجانی بالا بهتر بتوانند دست به انتخاب بزنند و در انتخاب راه رشد و ضلال، با پذیرش مستدلّات قرآنی مسیر هدایت را طی کنند.

فرضیه دوم: وضعیت اقتصادی بر دینداری دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهر خرامه تأثیر دارد.

یافته‌های پژوهش نشان داده است که تأثیر وضعیت اقتصادی بر دینداری دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهر خرامه معنادار است؛ یعنی بین وضعیت اقتصادی با دینداری رابطه وجود دارد. توجه به ضریب تأثیر نشان می‌دهد که در بین سایر فرضیه‌های پژوهش، این میزان ضریب تأثیر، کمترین میزان است که در این پژوهش بدان اشاره شده است. یافته‌های پژوهش با یافته‌های فتحی و همکاران (۱۳۹۴)، طاهری و جمالیپور (۱۳۹۵)، عابدی و همکاران (۱۳۹۸)، هیاتون (۲۰۱۳)، ها و همکاران (۲۰۱۷) همخوانی دارد. این پژوهشگران طی پژوهش‌های خود وجود رابطه بین وضعیت اقتصادی با دینداری را تأیید کرده‌اند. از آنجاکه دین اسلام یک دین جهانی و کامل است، بر همه ابعاد زندگی انسان تسری داشته و بدان‌ها پرداخته است و در هر زمینه‌ای راهکارهایی را برای زندگی انسان ارائه کرده است؛ از جمله در بحث اقتصاد، توصیه‌های دینی مبتنی بر صدقه، بخشش، صداقت، تحمل، تلاش، انصاف و دیگر ارزش‌های دینی که بهبوددهنده نتایج دینی هستند، مبنایی برای توجه دین به مبحث اقتصادند. تأثیر مثبت دین بر نتایج اقتصادی هستند. دین اسلام با تلاش و کسب روزی حلال، به‌نوعی پایه و اساس یک اقتصاد سالم را برنامهریزی کرده است. کسانی که تابع دین و پایبند به اصول و فروع دین باشند، مسلماً در وضعیت اقتصادی خود نهایت دقت را دارند و سعی می‌کنند که آنچه دین اسلام گفته است، انجام دهند و حاضر نیستند ذره‌ای از مال غیر در زندگی آنان رخنه کند؛ اما کسانی که سطح دینداری در آنان پایین است، مسلماً دقت کمتری در امور زندگی، بالاخص امور اقتصادی، دارند و همین خود می‌تواند عامل مخربی در زندگی آنها باشد. ممکن است مال و اموال آنها زیاد شود، اما همین مال و اموال می‌تواند آسیبی برای خود فرد و زندگی آنان شود. کم نیستند تحقیقاتی که به بررسی رابطه رفاه در زندگی و بزهکاری پرداخته و نتیجه گرفته‌اند که رفاه اقتصادی می‌تواند عامل بزهکاری شود. البته ناگفته نماند که نقطه مقابل رفاه اقتصادی، فقر اقتصادی است که آن هم در جای خود می‌تواند خطرناک باشد. چه رفاه اقتصادی و چه فقر اقتصادی، هر دو این ظرفیت را دارند که دینداری را در فرد خدشه‌دار کنند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که بین وضعیت اقتصادی و دینداری رابطه وجود دارد و آنچه می‌تواند در این رابطه تعیین‌کننده باشد، رعایت اعتدال است؛ چون هم رفاه اقتصادی می‌تواند آسیب‌پذیر باشد و هم فقر اقتصادی؛ و هر دو عامل بر دینداری اثر دارند.

فرضیه سوم: وضعیت اقتصادی در رابطه بین هوش هیجانی و دینداری دانش‌آموزان دوره متوسطه اول شهر خرامه نقش متغیر میانجی را ایفا می‌کند.

یافته‌های حاصل از پژوهش نشان داده است که وضعیت اقتصادی می‌تواند به‌عنوان یک متغیر میانجی رابطه بین هوش هیجانی و دینداری را تسهیل کند؛ زیرا آزمون سوبل به‌دست‌آمده، معنادار بوده است. همان‌طور که یافته‌های فرضیه‌های قبلی پژوهش نیز نشان داده است، بین هوش هیجانی و دینداری رابطه معنادار وجود دارد؛ اما نتایج متغیر میانجی نیز نشان داده است که وضعیت اقتصادی می‌تواند بر رابطه بین این دو متغیر تأثیرگذار باشد. همان‌طور که گفته شد، وضعیت اقتصادی می‌تواند یک تأثیر دوطرفه داشته باشد. هم خوب بودن وضعیت اقتصادی می‌تواند آسیب‌زا باشد و هم پایین بودن سطح رفاه و وضعیت اقتصادی. این هر دو بر دینداری تأثیرگذارند. بسته به اینکه هوش هیجانی فرد در چه حدی باشد و تا چه حدی بتواند خود را با مسائل وفق بدهد، آسیب‌ها کمتر می‌شود؛ مثلاً کسی که زندگی اشرافی برخی از افراد جامعه را می‌بیند، اگر از هوش هیجانی لازم برخوردار باشد، می‌تواند با این قضیه کنار بیاید و دین خود را حفظ کند؛ اما فردی که از هوش هیجانی پایینی برخوردار است، نمی‌تواند با تفاوت طبقاتی کنار بیاید و اولین آسیب، به دینداری وی وارد می‌شود.

پیشنهاد‌های کاربردی

همان‌طور که یافته‌های پژوهش نشان داده است، هر دو متغیر هوش هیجانی و وضعیت اقتصادی، چه به‌عنوان متغیر مستقل و چه به‌عنوان متغیر میانجی، بر دینداری دانش‌آموزان تأثیرگذار بوده است؛ لذا دست‌کاری (تقویت) این دو متغیر، بالاخص هوش هیجانی، می‌تواند در ارتقای سطح دینداری دانش‌آموزان نقش مهمی را داشته باشد. در همین راستا، موارد زیر به‌عنوان پیشنهاد‌های کاربردی ارائه می‌شود:

۱. تهیه محتوای مناسب برای تقویت هوش هیجانی در دانش‌آموزان و قرار دادن آن به‌عنوان محتوای آموزشی در برنامه درسی دانش‌آموزان؛
۲. ارتقای سطح دانش معلمان، مدیران و اولیای دانش‌آموزان در خصوص هوش هیجانی دانش‌آموزان؛
۳. آموزش شیوه‌های کنترل هیجان برای کلیه افراد، چه دانش‌آموزان و چه معلمان و اولیا؛ زیرا کنترل هیجان بهترین موقعیت برای تقویت هوش هیجانی است؛
۴. کمک اقتصادی به دانش‌آموزان خانواده‌های فقیر و بهره‌مندی این دانش‌آموزان از خدمات مشاوره‌ای رایگان.

- اکبرزاده، نسرین، ۱۳۸۳، *هوش هیجانی، دیدگاه سالوی و دیگران*، تهران، فارابی.
- جعفری، معصومه، ۱۳۸۹، *بررسی رابطه وضعیت اقتصادی و دینداری دانش‌آموزان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه الزهرا.
- جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۹۲، *تشریح درآینه معرفت*، قم، اسراء.
- جهانگیری، مالک و همکاران، ۱۳۹۰، «بررسی رابطه بین عملکرد خانواده و هوش هیجانی نوجوانان پایه های دوم و سوم راهنمایی شهر تهران»، *پژوهش‌های مشاوره*، ش ۶۰، ص ۳۷-۴۵.
- حسن‌زاده، رمضان و سیدمرتضی ساداتی، ۱۳۸۸، *هوش هیجانی (مدیریت احساس، عاطفه و هیجان)*، تهران، روان.
- دلشادتهرانی، مصطفی، ۱۳۹۷، *رهزنان دین: آسیب‌شناسی دین و دینداری در نهج البلاغه*، چ دوم، تهران، دریا.
- رضایی، محمد و همکاران، ۱۳۹۵، «رابطه هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن با دینداری نوجوانان»، *روانشناسی تربیتی*، سال دوازدهم، ش ۴۲، ص ۷۷-۱۰۰.
- ساجدی، ابوالفضل، ۱۳۸۸، *دین‌گریزی چرا؟ دین‌گرایی چه سان؟*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- سراج‌زاده، سیدحسین و محمدرضا پویافر، ۱۳۸۶، «مقایسه تجربی سنجه‌های دیداری، دلالت‌های روش‌شناسانه کاربرد سه سنجه در یک جمعیت»، *جامعه‌شناسی ایران*، ش ۴، ص ۳۷-۷۰.
- سیاروچی، ژوزف، ۱۳۸۵، *هوش هیجانی در زندگی روزمره*، ترجمه اصغر نوری امام‌زاده‌ای، اصفهان، نو.
- شجاعی‌زند، علیرضا، ۱۳۸۴، «مدلی برای سنجش دینداری در ایران»، *جامعه‌شناسی ایران*، ش ۱، ص ۳۴-۶۶.
- شریفی‌درآمدی، پرویز و سیروس آقاییار، ۱۳۸۷، *هوش هیجانی (بهبود رابطه خود با دیگران)*، اصفهان، سپاهان.
- صیادی، حسین و همکاران، ۱۳۸۶، «بررسی رابطه اعتقاد به آموزه‌های مذهبی اسلام و هوش هیجانی دانشجویان»، *اندیشه نوین دینی*، سال سوم، ش ۱۱، ص ۱۴۵-۱۷۲.
- طاهری، محمدرضا و فاطمه جمالپور، ۱۳۹۵، «بررسی عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر دینداری در دانش‌آموزان دختر مقطع پنجم شهرستان مسجد سلیمان»، *د: اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی و مطالعات اجتماعی ایران*.
- عابدی، سیده‌مرضیه و همکاران، ۱۳۹۸، «بررسی عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر سلامت اجتماعی زنان با تأکید بر دینداری»، *اقتصاد و بانکداری اسلامی*، ش ۳۰، ص ۲۱۹-۲۴۳.
- عباسی اسفنجانی، حسین، ۱۳۹۶، «طراحی الگوی تجاری‌سازی تحقیقات دانشگاهی با روش مدل‌سازی معادلات ساختاری»، *پژوهشنامه بازرگانی*، ش ۶۵، ص ۳۳-۸۲.
- عباسی، روح‌الله و رسول روشن، ۱۳۸۹، «بررسی رابطه باورهای مذهبی و هوش هیجانی در دانش‌آموزان دبیرستانی»، *دانشور رفتار*، سال هفدهم، ش ۴۳، ص ۳۸-۳۱.
- فتحی، منصور و همکاران، ۱۳۹۴، «بررسی عوامل مؤثر بر میزان دینداری جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله شهر سنندج»، *مددکاری اجتماعی*، ش ۲ (۵)، ص ۱۴۱-۱۶۶.
- قدرت‌نما، اکبر و همکاران، ۱۳۹۲، «رابطه وضعیت اقتصادی - اجتماعی با میزان فعالیت بدنی دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز»، *مدیریت ورزشی*، ش ۱۶، ص ۵-۲۰.
- کلانتری، خلیل، ۱۳۸۸، *مدل‌سازی معادلات ساختاری در تحقیقات اجتماعی - اقتصادی*، تهران، فرهنگ صبا.
- گلمن، دانیل، ۱۳۸۴، *هوش هیجانی، توانایی محبت کردن و محبت دیدن*، ترجمه نسرین پارسا، تهران، رشد.
- مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۳۸۰، *معارف قرآن*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- مهرعلیان، ابراهیم و همکاران، ۱۳۹۷، «نقش هوش هیجانی و مهارت‌های جماعی در پیش‌بینی دینداری دانش‌آموزان دبیرستانی قزوین»، *اسلام و پژوهش‌های تربیتی*، سال چهارم، ش ۱، ص ۲۰۵-۲۲۰.
- هاشمی، زهره و بهرام جوکار، ۱۳۹۹، «بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی اسلامی با ابعاد هویت»، *دانشور رفتار*، سال هفدهم، ش ۴۰، ص ۷۴-۵۹.

- Alkozei, A., et al., 2019, "Increases in Emotional Intelligence After an Online Training Program Are Associated With Better Decision-Making on the Iowa Gambling Task", *Psychological Reports*, N. 40 (1), p. 1–27.
- Alkozei, A., Schwab, Z. J., & Killgore, W. D., 2016, "The role of emotional intelligence during an emotionally difficult decision-making task", *Journal of Nonverbal Behavior*, N. 40 (1), p. 1–16.
- Bush, Richard C, et al, 1982, *The religious world: Communities of Faith*, New Yourk, Macmillan Publishing co. Inc.
- Co te, S., Lopes, P. N., Salovey, P., & Miners, C. T., 2010, "Emotional intelligence and leadership emergence in small groups", *The Leadership Quarterly*, N. 21 (3), p. 496–508.
- Fornell, C. and Larcker, D. 1981, "Evaluating Structural Equation Modeling with Unobserved Variables and Measurement Error"; *Journal of Marking Research*, V. 18, N. 1, p. 39-50.
- Glock, C. Y & Stark, R., 1965, *Religion and society in tension*, Chicago, Rand McNally.
- Glock, Charles Y, & Rodney, Stark, 2020, *Religion and Society in Tension*, Chocago, Rand McNally & Company.
- Gutiérrez-Cobo, M. J., Cabello, R., & Fernández-Berrocal, P., 2016, "The relationship between emotional intelligence and cool and hot cognitive processes: A systematic review", *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, N. 10, p. . 1-13.
- Ha, M. Rachmatullah, A. and Park, J., 2017, "Relations among education, religiosity and socioeconomic variables", *South African Journal of Education*, V. 39, N. 1, p. 1-13
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E., 2014, *Multivariate data analysis*, New Jersey, NJ, Pearson Prentice Hall.
- Heaton, T.B., 2013, "Religion and socioeconomic status in developing nations: A comparative approach", *Social Compass*, V. 60, N. 1, p. 97-114
- Henseler, J. Ringle, CM. Sinkovics, R.R, 2009, "The use of partial least squares path modeling in international marketing", *Advances in nternational Marketing*, N. 20, p. 227–319.
- Lowicki, P., Zajenkowski, M., 2017, "Divine Emotions: On the Link Between Emotional Intelligence and Religious Belief", *J Relig Health*, N. 56, p. 1998-2009.
- Mayer, J.D. and Salovey, P., 1997, *What is Emotional Intelligence? Emotional Development and Emotional Intelligent*, Basic Boo.
- Ohakwe, G.C.O. Imhonde, H.O. Mbachi, V.C. Idiakheua, E.O and Enike, T.C., 2020, "Emotional Intelligence, Religious Orientation and Marital Satisfaction as Predictors of Psychological well-being, life-satisfaction Among The Anglican Clergy", *British Journal of Psychology Research*, V. 8, N. 4, p. 1-30.
- Othman, N. and Muda, T., 2018, "Emotional intelligence towards entrepreneurial career choice behaviours", *Education + Training*, V. 60, N. 9, p. 953-970.
- Pablo, Fernandez-Berrocal. Desiree, Ruiz, 2008, "Emotional intelligence in education", *Electronic journal of research in Educational Psychology*, N. 15, V. 16(2), p. 421-436.
- Salovey, P., & Grewal, D., 2005, "The science of emotional intelligence", *American Psychological Society*, N. 14 (6), p. 281-285.
- Schutte, N. S., Malouff, J. M., Thorsteinsson, E.B., Bhullar, n., & Rooke, S. E., 2007, "The Meta-analytic investigation of the relationship between emotional intelligence and health", *Personality and individual differences*, V. 14, p. 921–933.
- Trujillo, MA. Perrin, PB. Elnasseh, A. Pierce, BS & Mickens, M. 2016, "Personality Traits in College Students and Caregiving for a Relative with a Chronic Health Condition", *Hindawi Publishing Corporation Journal of Aging Research*, N. 2(11); 1-9.